

પ્રકરણ - 12

ઘાત અને ઘાતાંક

અધ્યાયન નિષ્પત્તિ :-

M 805 પૂર્ણાંક ઘાતાંકોના દાખલા ગણો છે.

વિષયવસ્તુના મુદ્દા :

12.1 ઋણ પૂર્ણાંક તથા ઘાતાંકના નિયમો

12.2 સંખ્યાઓને સામાન્ય તથા પ્રમાણિત સ્વરૂપમાં દર્શાવવી.

પૂર્વજ્ઞાન :

(1) ઘાતાંકનો પરિચય

(2) ઘાતાંકના નિયમો અને ઉપયોગન

પ્રશ્ન-1 યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો.

(1) $\frac{1}{4^{-2}}$ ની કિંમત કેટલી થાય ?~~(A)~~ 16

(B) 8

(C) $\frac{1}{16}$ (D) $\frac{1}{8}$ (2) $3^5 \div 3^{-6}$ ની કિંમત કેટલી થાય ?(A) 3^5 (B) 3^{-6} ~~(C)~~ 3^{11} (D) 3^{-11} (3) $(\frac{2}{5})^{-2}$ ની કિંમત કેટલી થાય ?(A) $\frac{4}{5}$ (B) $\frac{4}{25}$ ~~(C)~~ $\frac{25}{4}$ (D) $\frac{5}{2}$ (4) 10^{-100} ની વ્યસ્ત સંખ્યા કઈ છે ?

(A) 10

(B) 100

~~(C)~~ 10^{100} (D) 10^{-100} (5) x એ શૂન્ય સિવાયની કોઈપણ પૂર્ણાંક સંખ્યા હોય તો x^{-1} નું મૂલ્ય કોના બરાબર થાય ?

(A) x

~~(B)~~ $\frac{1}{x}$

(C) -x

(D) $-\frac{1}{x}$ (6) નીચેનામાંથી $(-\frac{3}{4})^{-3}$ ની બરાબર શું થાય ?(A) $(\frac{3}{4})^{-3}$ (B) $-(\frac{3}{4})^{-3}$ (C) $(\frac{4}{3})^3$ ~~(D)~~ $(-\frac{4}{3})^3$ (7) $(3^{-1} - 4^{-1})^{-1}$ ની કિંમત કેટલી થાય ?~~(A)~~ 44

(B) 56

(C) 68

(D) 12

(8) 0.000064 ને પ્રમાણિત સ્વરૂપમાં કેવી રીતે લખાય ?

(A) 64×10^4 (B) 64×10^{-4} (C) 6.4×10^5 ~~(D)~~ 6.4×10^{-5} (9) 2.03×10^{-5} ને સામાન્ય સ્વરૂપમાં કેવી રીતે લખાય ?

(A) 0.203

(B) 0.00203

(C) 203000

~~(D)~~ 0.0000203

(10) શૂન્યેતર સંમેય સંખ્યા P માટે $P^{13} \div P^8$ નું મૂલ્ય કેટલું થાય ?

☒ (A) P^5

(B) P^{21}

(C) P^{-5}

(D) P^{-19}

પ્રશ્ન-2 ખાલી જગ્યા પૂરો

(11) 10^{10} ની વ્યસ્ત સંખ્યા 10^{10} છે.

(12) $5^0 =$ 1

(13) $[2^{-1} + 3^{-1} + 4^{-1}]^0 =$ 1

(14) 12340000 નું પ્રમાણિત સ્વરૂપ 1.234×10^7 થાય.

(15) 2.39461×10^6 નું સામાન્ય સ્વરૂપ 2394610 થાય.

(16) $3^5 \div 3^{-6}$ નું સાદુરૂપ 3^{11} થાય.

(17) 8^5 ને 8^4 વડે ભાગતાં આપણને 8 મળે.

(18) $[2^{-1} \times 3^{-1}]^{-1}$ ની કિંમત 6 થાય.

પ્રશ્ન-3 સૂચના મુજબ કરો

(19) નીચેના દાખલાનો ઉકેલ મેળવો.

(i) 100^{-10}

$$\therefore \frac{1}{100^{10}}$$

(ii) $2^{-2} \times 2^{-3}$

$$\therefore \frac{1}{2^2} \times \frac{1}{2^3}$$

$$\therefore \frac{1}{2^5}$$

(iii) $\left(\frac{1}{2}\right)^{-2} \div \left(\frac{1}{2}\right)^{-3}$

$$\therefore 4 \div 8$$

$$\boxed{= \frac{1}{2}}$$

(20) $\frac{1.5 \times 10^6}{2.5 \times 10^4}$ ને પ્રમાણિત સ્વરૂપમાં ફેરવો.

$$\therefore \frac{15}{25} \times 100 = \frac{3}{5} \times 100 = \frac{300}{5} = \underline{6 \times 10^1}$$

(21) સૂર્યથી પ્લૂટો 5,91,30,000 મીટર દૂર છે. તેને પ્રમાણિત સ્વરૂપમાં લખો.

$$\therefore 5.913 \times 10^{12} \text{ મીટર } \approx 5.913 \times 10^9 \text{ km}$$

(22) $\frac{16 \times 10^2 \times 64}{2^4 \times 4^2}$ ને ઉકેલો.

$$\therefore \frac{16 \times 100 \times 64}{16 \times 16} = \boxed{400}$$

- (23) બેક્ટેરીયાના કોષ દર 30 મિનિટે બમણાં થાય છે. એક વૈજ્ઞાનિકે બેક્ટેરીયાના 1 કોષથી શરૂઆત કરી. નીચે આપેલા સમય પછી બેક્ટેરીયાના કોષ કેટલા થશે ?

(a) 12 કલાક

$$\therefore 12 \text{ hours} = 12 \times 60 = 720 \text{ મિનિટ}$$

$$\therefore \frac{720}{30} = 24$$

$$\therefore 30 \text{ મિનિટમાં બમણાં} = \underline{\underline{24}}$$

(b) 24 કલાક

$$\therefore 24 \text{ hours} = 24 \times 60 = 1440 \text{ Min.}$$

$$\therefore \frac{1440}{30} = 48$$

$$\therefore 30 \text{ મિનિટમાં બમણાં} = \underline{\underline{48}}$$

- (24) ગ્રહ A પૃથ્વીથી 9.35×10^6 કિ.મી. દૂર છે તથા ગ્રહ B પૃથ્વીથી 6.27×10^7 કિ.મી. દૂર છે. કયો ગ્રહ પૃથ્વીથી નજીક છે ?

$$\therefore \text{ગ્રહ-A એ પૃથ્વીની નજીક છે.}$$

- (25) નીચેનું કોષ્ટક દરેક ગ્રહનું સૂર્યથી સરેરાશ અંતર દર્શાવે છે.

ગ્રહ	સૂર્યથી અંતર (કિ.મી.)	સૂર્યથી અંતર (કિ.મી.)નું પ્રમાણિત સ્વરૂપ
પૃથ્વી	149,600,000	1.496×10^8
ગુરુ	778,300,000	7.783×10^8
મંગળ	227,900,000	2.279×10^8
બુધ	57,900,000	5.79×10^7
નેપ્ચ્યૂન	4,497,000,000	4.497×10^9
પ્લુટો	5,900,000,000	5.9×10^9
શનિ	1,427,000,000	1.427×10^9
યુરેનસ	2,870,000,000	2.87×10^9
શુક્ર	108,200,000	1.082×10^8

- (a) ગ્રહોનું સૂર્યથી અંતર પ્રમાણિત સ્વરૂપમાં દર્શાવી કોષ્ટક પૂર્ણ કરો.
- (b) સૂર્યથી નજીક અને સૂર્યથી દૂરના ગ્રહોને ક્રમમાં ગોઠવો.
- (c) બુધ, શુક્ર, પૃથ્વી, મંગળ, ગુરુ, શનિ, યુરેનસ, નેપ્ચ્યુન, પ્લૂટો
- (d)

- (26) 1 ઈંચ આશરે 0.02543 મીટર બરાબર છે, તેને પ્રમાણિત સ્વરૂપમાં લખો.

$$\therefore 0.02543 \times 10^{-2} \text{ m}$$

- (27) ખાલી ખાનામાં યોગ્ય સંખ્યા લખો.

$$\begin{array}{ccccc} \text{144} & \times 2^{-3} & \text{18} & \times 12^{-1} & \frac{3}{2} & \times 3^{-2} & \frac{1}{6} \end{array}$$

- (28) સાદું રૂપ આપો.

$$\frac{(9)^3 \times 27 \times t^4}{(3)^2 \times (3)^4 \times t^2} = \frac{(9 \times 9 \times 9) \times 27 \times t^4}{9 \times 9 \times 9 \times t^2} = 27 t^2$$

- (29) જો $a=-1$, $b=2$ હોય તો નીચેનાની કિંમત શોધો.

(a) $a^b + b^a$

$$\therefore (-1)^2 + (2)^{-1}$$

$$\therefore 1 + \frac{1}{2} = \frac{3}{2}$$

(b) $a^b - b^a$

$$\therefore (-1)^2 - (2)^{-1}$$

$$\therefore 1 - \frac{1}{2} = \frac{1}{2}$$

(c) $a^b \times b^2$

$$\therefore (-1)^2 \times (2)^{-1}$$

$$\therefore 1 \times \frac{1}{2}$$

$$= \frac{1}{2}$$

(30) જો a^m એ a^n નો વ્યસ્ત હોય તો,

(A) $m = n$

(B) $a^m - \frac{1}{a^n}$

(C) $a^m \times a^n = 1$

✓(D) આપેલ ત્રણેય

(31) 6^{-2} ને શેના વડે ગુણતા 36 મળે ?

(A) 6^2

✓(B) 6^4

(C) 1

(D) 6^1

(32) જો $a = 81$ હોય તો $a^{-1/2}$ નું મૂલ્ય શું મળે ?

(A) $\frac{1}{9}$

(B) 3^{-2}

✓(C) a અને b બંને (D) એક પણ નહીં

(33) (1) 3.5×10^{-3} , (2) 4.1×10^2 , (3) 2.5×10^{-2} , (4) 1.6×10^4 ને ચડતાક્રમમાં ગોઠવીએ તો કયો ક્રમ સાચો હશે ?

✓(A) 1, 3, 2, 4

(B) 1, 2, 4, 3

(C) 3, 2, 1, 4

(D) 3, 1, 2, 4

(34) જો $5^m \div 5^{-3} = 5^5$ હોય તો, $m =$ _____

(A) 8

(b) 5

(c) 3

✓(D) 2

અધ્યયન નિષ્પત્તિનું સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન :

પ્રશ્ન-1 યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો.

(1) 3^{-2} ને કેવી રીતે લખી શકાય ?

(A) 3^2

✓(B) $\frac{1}{3^2}$

(C) $\frac{1}{3^{-2}}$

(D) $-\frac{2}{3}$

(2) $(-\frac{2}{3})^4$ ની કિંમત કેટલી થાય ?

✓(A) $\frac{16}{81}$

(B) $\frac{81}{16}$

(C) $-\frac{16}{81}$

(D) $\frac{81}{-16}$

(3) શૂન્ય સિવાયની પૂર્ણાંક સંખ્યા x માટે $(x^4)^{-3}$ ની કિંમત કેટલી થાય ?

(A) x^{12}

✓(B) x^{-12}

(C) x^{64}

(D) x^{-64}

(4) 234000000 ને પ્રમાણિત સ્વરૂપમાં કેવી રીતે લખાય ?

✓(A) 2.34×10^8 (B) 0.234×10^9 (C) 2.34×10^{-8} (D) 0.234×10^{-9}

પ્રશ્ન-2 ખાલી જગ્યા પૂરો.

(5) 0.000000008 નું પ્રમાણિત સ્વરૂપ 8×10^{-9} થાય.

(6) 2.3×10^{-10} નું સામાન્ય સ્વરૂપ 0.00000000023 થાય.

પ્રશ્ન - 3 સૂચના મુજબ કરો.

(7) 39,00,00,000 ને પ્રમાણિત સ્વરૂપમાં લખો.

$$\therefore 3.9 \times 10^8$$

(8) $\frac{6^n}{6^{-2}} = 6^3$ માં n ની કિંમત શોધો.

$$\therefore 6^n = 6^1$$

$$\boxed{n = 1}$$

(9) $\frac{125 \times x^{-3}}{5^{-3} \times 25 \times x^{-6}}$ નું સાદુરૂપ આપો.

$$\therefore 5^4 \times x^3 = \boxed{625x^3}$$

(10) પાંચ રાસાયણિક તત્વોના એક-એક અણુનું દળ નીચેના કોષ્ટકમાં આપેલ છે, તેના પરથી પ્રશ્નોના જવાબ આપો.

તત્વ	અણુનું દળ (કિગ્રા)
ટાઈટેનિયમ	7.95×10^{-26}
લેડ	3.44×10^{-25}
સિલ્વર	1.79×10^{-25}
લિથિયમ	1.15×10^{-26}
હાઈડ્રોજન	1.674×10^{-27}

(A) સૌથી ભારે તત્વ કયું છે? લેડ

(B) કયું તત્વ હલકું છે, સિલ્વર કે ટાઈટેનિયમ? ટાઈટેનિયમ

(C) તમામ પાંચેય તત્વોને હલકાથી ભારેના ક્રમમાં ગોઠવો.

$$H < Li < Ti < Ag < Pb$$